

ПИТАННЯ ЩОДО ЗАХИСТУ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ Й ОСОБИСТОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ЛЮДИНИ В НАПРЯМІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Афанасенко С. І.

Питання щодо захисту честі, гідності й особистої недоторканності людини визнається найактуальнішим питанням розвитку сучасного демократичного суспільства. Забезпечення існування людини, її розвитку в сучасному світі зумовлює необхідність вирішення проблеми правового закріплення та забезпечення права на особисту недоторканність і зараховує її до найважливіших проблем, що постали перед сучасною юридичною теорією і практикою.

Проблема визначення та реалізації прав і свобод людини стала вагомим кроком на шляху розвитку українського суспільства й держави, цілком залежним від дотримання права на особисту недоторканність, заснованого на принципах свободи, рівності, справедливості, які мають універсальний характер. Серед них особливу увагу приділено праву на свободу й особисту недоторканність людини.

Останніми роками громадськість України все більше турбує проблема насильства в сім'ї як одного з найбільш шкідливих соціальних явищ порушення прав і свобод людини. Упровадження соціальних програм, на жаль, не зменшує кількості фактів сімейного насильства.

Ключові слова: честь, гідність, особиста недоторканність, насильство в сім'ї.

Вопрос относительно защиты чести, достоинства и личной неприкосновенности человека является самым актуальным вопросом развития современного демократического общества. Обеспечение существования человека, его развития в современном мире обуславливает необходимость решения проблемы правового закрепления и обеспечения права на личную неприкосновенность и относит ее к числу важнейших проблем, которые возникли перед современной юридической теорией и практикой.

Проблема определения и реализации прав и свобод человека стала весомым шагом на пути развития украинского общества и государства, полностью зависимым от соблюдения права на личную неприкосновенность, основанного на принципах свободы, равенства, справедливости, которые владеют универсальным характером. Среди них особенное внимание уделено праву на свободу и личную неприкосновенность человека.

В последние годы общественность Украины все больше беспокоит проблема насилия в семье как одного из самых болезненных социальных явлений нарушения прав и свобод человека. Внедрение социальных программ, к сожалению, не приводит к уменьшению количества фактов семейного насилия.

Ключевые слова: честь, достоинство, личная неприкосновенность.

A question of honour protection, dignity and personal inviolability of a person is recognized as an actual question of development of modern democratic society. Providing of person's existence, his/her development in the modern world stipulates the necessity of problem decision of the legal fixing and providing of right on personal inviolability and sets off it to the number of major problems that appeared before a modern legal theory and practice.

The problem of person's rights' determination and realization of freedoms became a step on the way of development of

Ukrainian society and state, fully dependency upon the observance of personal inviolability right, based on principles of freedom, equality, justice, that have its own universal character. Among them the special attention is payed to the right to freedom and personal inviolability.

Recent years, the public in Ukraine has become increasingly concerned about the problem of domestic violence as one of the most painful social phenomena in violation of human rights and freedoms. The implementation of social programs, unfortunately, does not lead to a reduction domestic violence cases.

Key words: honour, dignity, personal inviolability, domestic violence.

За Загальною декларацією прав людини від 10.12.1948, кожен має право на життя, свободу й особисту недоторканність (ст. 3), а також ніхто не може бути підданий катуванню або жорстокому, нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (ст. 5).

Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 наголошує, що жодна людина не може бути піддана катуванням, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню (ст. 3), а для забезпечення виконання цього права створюється Європейська комісія з прав людини та Європейський суд з прав людини (ст. 19).

Конвенція щодо заборони катування, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання зауважує таке:

1) термін «катування» застосовується лише до навмисного нелюдського поводження, яке призводить до дуже відчутних і жорстоких страждань;

2) поводження або покарання вважається нелюдським, якщо воно має умисний характер, застосовується щоразу протягом кількох годин поспіль і спричиняє якщо не реальні тілесні ушкодження, то принаймні сильні фізичні та душевні страждання;

3) таким, що принижує гідність, визнається поводження, яке має викликати в жертви почуття страху, пригніченості й неповноцінності, здатне образити і принизити її та зламати фізичний і моральний опір;

4) щоб поводження чи покарання вважалось негуманним, рівень страждань має бути меншим, ніж у випадку катування. При цьому погроза застосувати тортури може кваліфікуватись як негуманне поводження, якщо вона може завдати значного психічного страждання. Як негуманне поводження можуть кваліфікуватись фізичне насилля, заходи психологічного впливу, тримання особи в нелюдських умовах, депортація чи екстрадиція особи до держави, у якій до неї може бути застосоване негуманне покарання, ненадання належної медичної допомоги особі, що страждає на тяжку хворобу.

За Конституцією України від 28.06.1996, найважливішими правами людини, що забезпечують її життя, особисті цінності, свободу, недоторканність, особисту безпеку, правовий захист, є особисті права, до яких, зокрема, належать такі:

1) право кожного на життя (ст. 27) – це перше з невід’ємних прав людини, ніхто не може бути позбавлений свавільно життя, без дотримання цього права всі інші права не мають сенсу, цінності й користності;

2) право на повагу його гідності (ст. 28) – катування та інші жорстокості, нелюдські або такі, що принижують гідність особи, види поведінки й покарання є грубими порушеннями прав людини;

3) право на свободу й особисту недоторканність (ст. 29) – ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше, ніж за вмотивованим рішенням суду й тільки на підставах і в порядку, встановлених законом.

Отже, в сучасному розумінні:

1) «особиста гідність людини» – це внутрішня оцінка людиною власної самоцінності, яка ґрунтується на об’єктивно існуючій значущості цієї людини для інших суб’єктів [1];

2) «честь людини» – це суспільна оцінка цінності особи з погляду на соціальні та духовні якості останньої як члена суспільства, що залежить від самого громадянина, оскільки формується на підставі його поведінки, вчинків, ставлення до інтересів суспільства, інших людей, і тому різні люди мають різну соціальну оцінку, яка може змінюватися залежно від їхніх вчинків [1];

3) «право людини на особисту недоторканність» – це гарантована державою природна можливість вільного існування людини без якого-небудь стороннього протиправного втручання чи впливу в її особисте життя й на неї саму, її честь і гідність.

Насилля щодо жінок. Сьогодні це – буд-який здійснений на основі статевої ознаки акт насильства, що завдає або може завдати шкоди фізичному, статевому чи психологічному здоров’ю жінки або страждання, а також погрози здійснення таких актів, примушування чи свавільне позбавлення свободи в суспільному та/або в особистому житті [5]. За результатами соціологічних досліджень, домашнє насильство (застосування сили або погрози силою, вчинені чоловіком чи партнером з метою залякування та примусу жінки до підкорення у формі штовхання, побиття, задушування, ляпасів, ударів ногами, підпалювання або заподіяння ударів гострими предметами) є широко розповсюдженим явищем і відбувається як у сім’ях похилого віку, так і в молодих; багато жінок зазнають домашнього насильства щодня. Деякі з них уважають, що це «їхня доля». Але, як правило, коли жінка пробає своєму кривднику в перший раз, це повторюється знову й знову.

Україна не залишилась осторонь проблеми насильства в сім’ї й 15.11.2001 прийняла Закон України «Про попередження насильства в сім’ї», мета якого – захистити потенційних жертв побутових злочинів, причинами яких є зловживання спиртними напоями, безробіття й матеріальна скрута, борги, підозра в сімейній зраді тощо. Майже 17 років у нас проіснував цей Закон, який передбачав заходи та повноваження органів державної влади щодо запобігання фактам застосування фізичної сили в родині й реагування на них. Однак у реальному житті постраждалі члени сім’ї та діти частіше залиша-

лись сам на сам із домашнім терором, ніякої дієвої реакції від державних органів, як правило, не було.

Причин такої ситуації чимало: недостатня законодавча регламентація, страх потерпілих звернутися по допомогу, відсутність реагування насамперед з боку поліції, складність фіксації та доведення факту насильства.

Минулий рік став переломним у питаннях прав людини не лише в Україні, а й у всьому світі. Слова «фемінізм» і «насильство» стали найбільш запитуваними в пошукових Інтернет-системах. Намагаючись вирішити проблему домашнього насильства, у грудні 2017 року Верховна Рада України ухвалила закон про протидію домашньому насильству без згадки про гендерні стереотипи.

Рада ухвалила Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», в якому запропоновано новий підхід (із використанням європейських стандартів) до боротьби із цим негативним явищем у суспільстві.

Новий Закон набув чинності із 7 січня 2018 року, тож хотілося б розібратися, що змінилось.

Під домашнім насильством тепер розуміється будь-яка дія фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, а також погрози вчинення таких діянь.

Постраждалими визнаються особи незалежно від того, проживають вони спільно зі своїми кривдниками чи ні (наречені, подружжя, колишнє подружжя, мати, батько, діти, їхні батьки, брати, сестри, нерідні батьки, опікуни, піклувальники, їхні діти, прийомні діти, діти-вихованці, інші родичі до двоюрідного ступеня зв’язку, особи, які спільно проживали або проживають однією сім’єю, але не перебувають у шлюбі, їхні діти й батьки), та особи, які проживають разом (будь-які інші родичі, люди, які пов’язані спільним побутом, мають спільні права й обов’язки).

Постраждалою дитиною визнається не лише та, яка зазнала домашнього насильства, а й свідок (очевидець) такого насильства.

У разі вчинення будь-якого виду домашнього насильства постраждалі мають право звернутися з відповідною заявою (повідомленням) як до органів поліції за місцем свого проживання (перебування), так і до виконавчих комітетів сільських і селищних рад, органів опіки та піклування, навчальних закладів (якщо постраждалі – діти), установ охорони здоров’я. Аби отримати захист, достатньо звернутися до будь-якого із цих органів.

Можна повідомити про насильство й через колцентр з питань запобігання та протидії домашньому насильству – державну установу, територіальні підрозділи якої планується відкрити в кожному регіоні.

Постраждалі мають право користуватися безоплатними послугами адвокатів Центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги, а за подання таких заяв до суду судовий збір не сплачується.

Потерпіла особа може вимагати від кривдника компенсації: її витрат на лікування, отримання консультацій або на оренду житла, яке вона винаймає з метою уникнення домашнього насильства, періодичних витрат на її утримання, утримання дітей чи інших членів сім’ї, які перебувають (перебували) на утриманні кривдника.

Новий Закон проти домашнього насильства, безумовно, заслуговує на позитивну реакцію спільноти, однак має певні прогалини, пов’язані з його застосуван-

ням на практиці. Залишається без відповіді питання місця перебування кривдника, якому заборонено перебувати в спільному із сім'єю житлі; невідома доказова база для застосування обмежувальних приписів; захист людей, які стали свідками насилля. Хоча, звісно, сам факт того, що Україна виходить на нову дорогу боротьби з насильством у родинах, не може не тішити.

Право людини на повагу до її честі, гідності й особистої недоторканності буде залишатись в Україні формальним до тих пір, поки положення чинних і прийнятих у майбутньому нормативно-правових актів не будуть суперечити один одному й на підставі цього в громадян України почнеться реальне формування нового правового мислення, високого рівня правової культури та правосвідомості, їхнє вміння використовувати ці закони в повсякденному житті.

Література

1. Бойко О.В. Насильство в сім'ї: соціологічний аналіз явища: автореф. дис. ... канд. соціол. наук. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2003. С. 13.
2. Грішук О.В. Право людини на компенсацію моральної шкоди (загальнотеоретичні аспекти): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. С. 106.

3. Лаввіненко Н. Феномен насильства стосовно жінок у сучасному українському суспільстві. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 1998. № 4-5. С. 133.

4. Насильство в сім'ї – як боротися з ним державі. Що маємо і що слід зробити / пер. з англ. Н. Кошманенко, С. Яринич. Москва, 2016. С. 85.

5. Реформування правової системи України: проблеми і перспективи розвитку в контексті європейських інтеграційних процесів: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28-29 квітня 2004 р.): збірник наукових праць: у 2 ч. / редкол.: С.А. Єрохін, В.Ф. Погорілко, Я.М. Шевченко та ін. Київ: Національна академія управління, 2004. Ч. 1. 704 с.

6. Правозахисники Міннесоти: «Домашнє насильство в Україні». Грудень, 2010. С. 56.

7. Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні: доповідь Уповноваженого Верховної Ради з прав людини. Квітень, 2013. С. 112.

*Афанасенко С. І.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Одеського державного університету
внутрішніх справ*